

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА

УДК 341.231.145

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-2.41>

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ДОКУМЕНТАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Громовенко Костянтин Вікторович,
кандидат юридичних наук, ректор
(Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна)

Іванський А. Й.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових
дисциплін
(Міжнародний гуманітарний університет)
м. Одеса, Україна)

У статті доведено, що вторинне право ЄС відображає значущість вищої освіти для забезпечення реалізації свободи руху людей та послуг у Спільному ринку ЄС шляхом загального посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Автором досліджено акти вторинного права ЄС, які носять із питань вищої освіти рекомендаційний характер, та визначено питання реалізації програм ЄС у сфері вищої освіти.

У публікації вказано, що право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх у край потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС.

Автор відзначає, що ЄС закріпив три основних напрямки структурного реформування національних систем вищої освіти: навчальні програми, управління, фінансування. Для цього Європейська комісія за таких умов впроваджує ряд міжнародних програм співпраці у сфері вищої освіти. У статті відзначено, що відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою та носять характер декларацій чи засобів програмного регулювання. Підкреслено, що перспективи реалізації стандартів ЄС у сфері вищої освіти в Україні мають стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Ключові слова: вища освіта, Європейський Союз, мобільність освіти, право на освіту, рекомендаційні акти, фінансові програми.

LEGAL STANDARDS FOR HIGHER EDUCATION IN THE EUROPEAN UNION DOCUMENTS

Hromovenko Kostiantyn Viktorovych,
Candidate of Law Sciences, Rector
(International Humanitarian University,
Odessa, Ukraine)

Ivanskyi A.I.,
Doctor of legal sciences, professor, professor
of the department of state and legal disciplines
(International Humanitarian University,
Odessa, Ukraine)

The article points that EU secondary law reflects the importance of higher education, both for the direct guarantee of the free movement of persons and services in the EU Common Market, and in the context of the overall strengthening of the Union's economic, social and investment potential. Author researched the EU secondary law acts devoted as recommendations to the higher education issues and determined the aspect of EU programs realization in the higher education area.

This research points out that although the competences of regulating relations in higher education in the EU are left to the sovereign powers of the participating states, supranational regulation in this area is implemented in the form of EU recommendation acts, supported by strong funding through Union programs. The author states that in addition to the founding treaties of the EU, education issues are reflected in the Union's external agreements, a prime example of which is the Association Agreement between the EU and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part.

This publication states that the law and practice of the work of EU bodies determine the key areas of influence on the development of higher education to improve the mobility of higher education, promote mutual recognition of qualifications, support the competitiveness of European higher education institutions, their modernization and innovation, enhance the practical orientation of learning, its social orientation and social latitude. The main advantage of the EU's approach to the formulation and elaboration of such standards is the possibility of their extremely strong financial support from the EU budget.

The author notes that the EU has identified three main areas of structural reform of national higher education systems – curricula, governance, funding, and that the European Commission is implementing a number of international cooperation programs in higher education under these conditions. The article notes that the measures reflected in EU acts are often not very specific and have the nature of declarations or programmatic regulation. It is emphasized that the prospects of implementation of EU standards in higher education in Ukraine should be the basis for new scientific research.

Key words: European Union, financial programs, higher education, mobility of education, right to education, recommendation acts.

Наукові дослідження у сфері міжнародних стандартів щодо права на вищу освіту наразі стають виключно актуальним питанням вітчизняної правової доктрини. При цьому їх аналіз не стане повним без висвітлення відповідних джерел права Європейського Союзу (ЄС) як ключового зовнішнього партнера України у процесі євроінтеграції. Хоча складнику діяльності ЄС у вимірі освіти, зокрема й вищої, було приділено значну увагу у працях сучасних дослідників, таких як Т.В. Анцупова, Б.В. Бабін,

М.О. Баймуратов, М.В. Буроменський, О.О. Гріненко та ін., відповідна діяльність Союзу, зокрема й нормозастосовча та програмно-регулятивна, досі не стала предметом окремих монографічних наукових досліджень. У цій ситуації важливою метою дослідження слід визначити характер правових стандартів ЄС у сфері вищої освіти, відображений в актах вторинного права Союзу. До завдань статті необхідно віднести аналіз механізмів застосування вторинного права ЄС із питань освіти, результатів роботи ключових інституцій ЄС та реалізації фінансових програм у вимірі вищої освіти та права на освіту.

Варто визнати, що органи ЄС активно користуються отриманими в установчих договорах повноваженнями у сфері вищої освіти, пропри обмеженість відповідної компетенції та її здебільшого комплементарний характер. Так, Г.Є. Тихомирова також визнає, що освітнє законодавство держав ЄС постійно сприймає спільні стандарти, джерелом яких виступає наднаціональна правотворчість інститутів ЄС [24, с. 154]. У цьому контексті слід відзначити рекомендацію 2001/613/ЄС від 10 липня 2001 р. щодо мобільності в ЄС для студентів, практикантів, волонтерів, викладачів та тренерів. Рекомендації закликали держави ЄС усунути всі правові, адміністративні, мовні та культурні обмеження для цих категорій осіб. Зокрема, як заходи сприяння такій мобільності рекомендація визначала навчання студентів, як мінімум, двом різним мовам ЄС, спрощення механізмів фінансової підтримки мобільності (гранти, субсидії тощо), зокрема щодо транспортних витрат студентів [16].

Для студентів рекомендація 2001/613/ЄС передбачає такі спеціальні заходи, як заохочення студентів проводити частину навчання в іншій країні ЄС, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, сприяння інтеграції та підтримці студентів з іншою державою ЄС, їх наступній реінтеграції вдома після повернення з навчання. Стосовно викладачів ця рекомендація приписує державам ЄС вирішити правові проблеми, пов'язані з їхньою роботою в іншій державі, урахувати фактор тимчасового переміщення викладачів, сприяти їх інтеграції та реінтеграції. Зазначені приписи рекомендації 2001/613/ЄС були розкриті у програмах ЄС «Socrates», «Leonardo da Vinci» та «Youth», розвинуті у програмі «Erasmus+» [16].

Ці тези були відображені в рішенні Європейського Парламенту та Ради від 15 грудня 2004 р. 2241/2004/ЄС про спільну політику Співтовариств щодо транспарентності кваліфікацій та компетенцій. Також вони були відображені в рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС від 18 червня 2009 р. про заснування Європейської кредитної системи професійного навчання та підготовки, в рекомендації Ради ЄС від 28 липня 2011 р. щодо дослідження мобільності молоді в ЄС, у Повідомленні Європейської комісії (далі – ЄК) та Ради ЄС від 15 вересня 2020 р. про потребу розвинути потенціал молоді для досягнення розумного, сталого та інклюзивного зростання в ЄС [16].

Серед схвалених актів вторинного права ЄС із питань вищої освіти варто згадати і Висновок Ради ЄС від 12 травня 2009 р. 2009/С 119/02 про стратегічні підходи до європейського співробітництва в освіті та підготовці. У Висновку було вказано чотири пріоритети щодо розвитку освіти в ЄС: перехід на мобільне навчання, підвищення його якості та ефективності, забезпечення рівності та соціалізації освіти, перехід до креативної та інноваційної освіти [1]. Також у Висновку вказано на потребу міжсекторального співробітництва та ув'язування розвитку вищої освіти зі стратегіями ЄС, а в додатку до Висновку закріплювалися підходи до освіти, що ґрунтуються на запланованих показниках розвитку. Зокрема, ці показники передбачали не менше 40% охоплених вищою освітою громадян ЄС та менше 10% осіб, що припинили вищу освіту після її початку, до 2020 р. Також у додатках до Висновку містився детальний план заходів, які пропонувалося вжити для реалізації запланованих показників [15].

Іншим важливим джерелом права ЄС відповідної спрямованості слід вважати Висновок Ради ЄС щодо глобального виміру європейської вищої освіти від 31 січня 2014 р. 2014/С 28/03. Цей акт посилається на Болонську декларацію від 19 липня 1999 р. як на поштовх для міжурядового процесу формування Європейської зони вищої освіти та на рішення міністрів вищої освіти «Мобільність задля кращої стратегії навчання 2020», схвалене у квітні 2012 р. в Бухаресті. Також висновок 2014 р. спирається на директиву Ради ЄС 2004/114/ЕС від 13 грудня 2004 р. щодо умов прийому громадян третіх держав на навчання, на директиву Ради ЄС 2005/71/ЕС від 12 жовтня 2005 р. про спрощення процедур залучення громадян третіх країн у дослідну діяльність [2].

Висновок Ради ЄС 2014 р. спирається на попередні висновки ради, такі як Висновок від 11 травня 2010 р. про інтернаціоналізацію вищої освіти, Висновок від 28-29 листопада 2011 р. про індикатори мобільності навчання (де було запропоновано довести до 2020 р. кількість осіб, що частково отримали вищу освіту в іншій державі ЄС, до 20%) та схвалений водночас із ним Висновок про модернізацію вищої освіти в ЄС, де підкреслювалося її міжнародне значення як інформування та гарного прикладу для інших країн. У Висновку Ради ЄС 2014 р. визнавалися важливими для врахування попередні Пропозиції ЄК «Європейська вища освіта у світі» та «Відкриваючи освіту: інноваційне навчання та викладання через усі технології та відкриті освіті ресурси» [2].

У Висновку 2014 р. визнавалося, що вища освіта грає ключову роль у розвитку «зайнятих, сформованих та мотивованих громадян» та є потужним двигуном розумного, сталого та інклюзивного суспільства, особистісного добробуту та економічного зростання, вказувалося, що ці фактори посилюються через мобільність вищої освіти. Також Висновок визначає силу європейської вищої освіти у високій якості навчання та досліджень, у різноманітні освітніх інституцій, у високому рівні взаємодії освітніх закладів; цей акт визнає виключну економічну роль вищої освіти для ЄС. Водночас у Висновку констатувалося, що кваліфікації випускників не завжди відповідають вимогам суспільства та ринку праці, що на ситуацію у сфері вищої освіти впливає демографічне старіння в ЄС. У цьому документі також вказувалося й на соціальну відповідальність закладів вищої освіти як джерел знань та інновацій [2].

У Висновку 2014 р. відзначалося, що саме залучення іноземних викладачів, дослідників та студентів у європейські університети, забезпечення фінансової підтримки цих процесі може сприяти студентам таких навчальних закладів отримати компетенції, важливі для глобального ринку праці. Тому завважувалося про важливість таких програм підтримки відповідного залучення, як «Erasmus Mundus» та «Tempus» та проектів ЄС у сфері відкритих навчальних ресурсів. Важливими практичними заходами сприяння цим процесам визначалися інтернаціоналізація академічних програм (англ. «internationalisation of curricula»), поєднання практичної та віртуальної мобільності в навчанні, зокрема із третіми країнами через діджиталізацію навчального проєкту, сприяння процесам визнання державами ЄС кваліфікацій та дипломів вищої освіти третіх країн [2].

Також Висновок 2014 р. приписував розвивати інтернаціоналізацію освіти і для європейських студентів, що навчаються у власних державах через загальне підвищення якості освітнього процесу, вдосконалення навчальних програм, поширення навчання іноземних мов. Для навчальних закладів Висновок 2014 р. пропонував, в якості заходів удосконалення роботи, розробляти інноваційні навчальні програми, використовувати конкретні напрями для отримання закладом публічних інвестицій, розвивати практику подвійних та багатосторонніх програм дипломування, дотримуватися балансу між взаємодією в рамках ЄС та з третіми країнами, розвивати стратегії інтернаціоналізації освіти кожного університету.

Додатково визнавалася роль академічної мобільності в рамках Хартії Еразмус для вищої освіти. Водночас Висновок 2014 р. визнавав і важливість академічної автономії університетів, значущість укладених із питань вищої освіти багатосторонніх міжнародних договорів, потребу розроблення політики у сфері інтернаціоналізації вищої освіти, яка ґрунтується на практичному підґрунті та відповідній базі [2].

Іншим важливим актом права ЄС із питань вищої освіти слід вважати Повідомлення ЄК щодо оновленого Порядку денного ЄС щодо вищої освіти від 30 травня 2017 р. SWD(2017) 164. Цей документ не лише визнає нинішню роль вищої освіти, але й констатує, що до 2025 р. половина всіх робочих місць будуть вимагати на кваліфікацію рівня вищої освіти та що вже виникає нестача відповідних кадрів. Крім того, констатується, що робочі місця вимагають усе більше гнучкості та комплексності, можливих за умов вищої освіти працівника, здатного комплексно опрацювати інформацію, використовувати ресурси, зокрема інформаційні, ефективно комунікувати, мислити автономно та креативно. Також, на думку ЄК, саме вища освіта здатна зменшити рівень поляризації суспільства, викликаний зростанням технологічної потужності [14].

У Повідомленні ЄК визнає, що реформування систем вищої освіти залишається компетенцією держав-учасниць, а ЄС може лише надавати відповідну підтримку та координацію. Основою такої підтримки наразі визначене програми фінансування ЄС, такі як Європейська співпраця освіти та підготовки (ET 2020), що є складовою частиною програми Європа 2020. Ключовим показником цієї програми мало стати досягнення вищезгаданого рівня 40% європейської молоді, охопленої вищою освітою до 2020 р. Для досягнення цього показника ЄК було схвалене Сьомий порядок денний із вищої освіти, який концентрувався на посиленні експертних досліджень реального стану європейської вищої освіти, взаємодії органів управління освітою держав ЄС, збільшенні кількості та якості проектів вищих навчальних закладів у рамках програм ЄС, посиленні мобільності освіти та співпраці між бізнесом, дослідними та навчальними установами [14].

Повідомлення ЄК констатує, що у Європі посилюється розрив між необхідними та наявними кваліфікаціями, що навчання вищої школи часто не надає нових витребуваних навичок та неякісно готує класичні вміння випускників, має недостатню інноваційність, не забезпечує взаємозв'язок між потужним фінансуванням та якістю надаваних освітніх послуг. Констатується посилення соціального розриву та гендерного дисбалансу у вищій освіті, «викладачі та випускники занадто часто сприймаються відірваними від решти суспільства». Для вирішення цих проблем Повідомлення ЄК пропонує сконцентруватися на чотирьох пріоритетах.

Першим із них пропонується оцінка навичок випускників, витребуваних у майбутньому. Для цього державам ЄС пропонується забезпечити визначення спеціальностей, що підлягають скороченню, покращення підготовки та посилення технічних та педагогічних напрямів освіти. Також акцентується увага на потребі посилення мотивації та інформування студентів, поширення практики середньострокових курсів навчання та навчання без відриву від виробництва. Також пропонується приділяти увагу перепідготовці викладачів. ЄК визначає для себе пріоритетом за цим напрямом максимальне залучення реального сектору в діалог із закладами вищої освіти, зміцнення спроможності фінансових програм ЄС, орієнтованих на викладачів [14].

Другим напрямом пропонується визнати підвищення інклюзивності систем вищої освіти. При цьому декларується, що університети є «не баштами зі слонової кості, а громадянськими налаштованими спільнотами навчання», вказується на потребу залучення викладачів та студентів для вирішення суспільних проблем. Зазначається на потребі посилення підтримки студентів у рамках навчального процесу та поза ним, на гнучкості освітніх процедур. Також вказується на важливість заохочення виклада-

цького складу до володіння місцевими мовами та мовами меншин. ЄК передбачала власні дії за цим напрямом насамперед у рамках посилення ефективності програми «Erasmus+» [14].

До третього напряму Повідомлення ЄС відносить питання інноваційності вищої освіти, у якому вказується на особливу відповідальність дослідницьких інститутів, університетів інтенсивних досліджень та університетів прикладних наук, які діють водночас за напрямами освіти, досліджень та взаємодії із суспільством. Констатується, що, на відміну від інших розвинутих держав, переважна більшість осіб, що завершують докторантуру в університетах, не йдуть надалі у практичну працю за межами навчальних закладів. Передбачається корисність посилення прикладного характеру докторських програм, посилення зв'язків між викладачами, роботодавцями та владою, посилення якості програми ЄС «Horizon 2020». У цьому вимірі ЄК передбачає посилити роль Європейського інституту інновацій та технологій для університетів Європи, заснувати Університетський бізнес-форум ЄС [14].

Четвертим вектором розвитку вищої освіти Повідомлення ЄС визначає матеріальну підтримку її ефективності. Констатується, що уряди залишаються основними джерелами фінансування освітніх закладів та водночас зберігають вирішальну роль у системі оцінювання якості вищої освіти, але при цьому питання найбільш прийняттого приватного фінансування університетів досі не визначене. Також невизначеними залишаються шляхи ефективних механізмів заохочення та підвищення престижу якісного викладання. Тому, резюмує ЄК, робота ЄС та фінансування програм ЄС у сфері вищої освіти потребують на кращу координацію, слід відповідальніше ставитися до порівняння моделей національної політики у сфері вищої освіти, замислюватися над стратегічним інвестуванням в її розвиток [14].

Певне значення для правової політики ЄС щодо вищої освіти мало й Повідомлення ЄК «Посилення європейської ідентичності через освіту та культуру» від 17 листопада 2017 р. COM(2017) 673, за яким освіта має бути спрямованою на вирішення економічних питань працевлаштування, відтворення креативної та продуктивної робочої сили. Також у Повідомленні вказано на значущість освіти для формування Європи як привабливого місця для життя, роботи та навчання, відзначено роль програми «Erasmus+», що допомогла вже дев'ятьом мільйонам європейців навчатися та вкласти за кордоном. Це Повідомлення до важливих складових частин якісної освіти відносило підвищення рівня викладачів, перехід на освіти протягом життя, інноваційність та діджиталізацію освіти [17].

Особливу роль у розвитку стандартів ЄС щодо вищої освіти грає Болонська декларація від 11 липня 1999 р., затверджена спільною декларацією міністрів освіти держав ЄС. Вона започаткувала так званий Болонський процес, що полягає у проведенні кожні три роки міністерських конференцій та має за мету запровадження «порівняльних, сумісних та узгоджених систем європейської вищої освіти». Також у рамках цього процесу визначиться ключовим завданням утворення системи сумісних академічних ступенів, які б забезпечили мобільність студентів, викладачів та дослідників [18].

Г.Ф. Хоружий, досліджуючи Болонський процес, вказує на роль Празького комюніке міністрів із питань вищої освіти європейських країн «На шляху до Європейського простору вищої освіти» від 19 травня 2001 р., за яким формування Європейського простору вищої освіти має відбуватися за «конструктивної участі університетів та інших вищих навчальних закладів і особливо студентів». На наступній конференції міністрів в Берліні 19 вересня 2003 р. було затверджено комюніке «Формувати Європейський простір вищої освіти», яке підкреслило значущість інтегрування в Болонський процес підготовки докторантів, міждисциплінарності, практичної витребуваності їх досліджень та мобільності під час їх підготовки [25, с. 101; 20, с. 71].

Міністри відзначили, що згідно з їхнім закликом у Празі впроваджуються додаткові спецкурси, курси та програми з європейською тематикою або орієнтацією. Університети різних європейських країн започаткували ініціативу щодо об'єднання їх навчальних ресурсів та культурних традицій для розвитку єдиних програм навчання і розроблення спільних ступенів на першому, другому та третьому рівнях. Більше того, як констатують із цього питання вітчизняні автори, була підкреслена необхідність значного періоду навчання за кордоном у межах програм спільних ступенів для багатомовності та розвитку мовної вправності, для розкриття потенціалу студентів у контексті європейської єдності і підвищення конкурентоспроможності на ринку робочої сили [25, с. 103].

Вітчизняні автори у цьому вимірі вказують на важливість Будапештсько-Віденської декларації 2010 р., якою проголошено про формування Європейського простору вищої освіти. Вказана декларація відзначає, що такий простір забезпечить конкурентоспроможність та привабливість вищих навчальних закладів в умовах їх мобільності, безперешкодного та справедливого визнання кваліфікацій. При цьому наголошується на потребі посиленої співпраці між державними установами, вищими навчальними закладами, студентами і викладачами, а також між роботодавцями, агенціями із забезпечення якості вищої освіти, міжнародними організаціями і європейськими установами. Також відзначається, що Європейський простір вищої освіти має стати безпрецедентним прикладом регіональної та транскордонної співпраці у сфері вищої освіти [23, с. 121; 21, с. 334].

Крім того, як влучно вказує Г.Ф. Хоружий, 29 квітня 2009 р. було схвалене Комюніке наради міністрів у Льовені «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти в наступному десятиріччі», яким було вирішене подовжити Болонський процес до 2020 р. До нових пріоритетів у Комюніке було включене сприяння освіті студентів із груп суспільства з невисоким рівнем життя, запровадження навчання, зосередженого на студентах, поєднання освіти, досліджень та інновацій, відкриття вищих навчальних закладів для міжнародних форумів, поліпшення збору даних про вищу освіту в Європі, пошук нових, диференційованих джерел фінансування вищої освіти [25, с. 108–110].

За офіційною інформацією ЄК наразі основними джерелами фінансування програм ЄС стосовно освіти є кошти «Erasmus+» та Європейського структурного та інвестиційного фонду, а ключовим організаційним механізмом є Європейський освітній простір; проекти ЄС у сфері освіти мають ґрунтуватися на щорічній переоцінці наявних показників у цій сфері [3]. Згідно з отриманими відповідними статистичними відомостями більше 90% опитаних студентів у ЄС схвально ставляться до результатів освітньої мобільності, зокрема й культурних, до відповідних зусиль ЄС до покращення мовної підготовки. Також більше 70% студентів, що скористалися проектами «Erasmus+», констатували позитивну роль такого навчання як для розбудови власної кар'єри, так і для працевлаштування. Також дві третини університетів, де реалізували ці проекти, відзначили їх корисність для покращення соціального залучення та протидії дискримінації у вищій освіті [12].

М.О. Полозов відзначав, що на першому етапі програма «Tempus» не мала власного бюджету та діяла в рамках іншої програми ЄС, «Phare», затвердженої регламентом 3906/89, але її бюджет постійно зростає. Завданнями цієї програми було визначене поліпшення якості вищої освіти в державах – партнерах ЄС, підвищення рівня викладання європейських мов, сприяння збільшенню кількості студентських обмінів, а також координація інших програм у сфері освіти. Пріоритет надавався фінансуванню спільних європейських проектів, програм студентського обміну, а також конкретних досліджень або навчальних видань [22, с. 75, 76].

У рамках спільних європейських проектів, додає М.О. Полозов, вирішувалися завдання формування нових програм навчання і методичних матеріалів, підвищення

кваліфікації викладачів та керівництва університетів, складання стратегій їх розвитку, створення навчальними закладами відділів із міжнародних зв'язків, забезпечення університетів інформаційними ресурсами, зокрема через створення спеціалізованих бібліотек [22, с. 77].

Також у рамках Європейського співробітництва в освіті та підготовці (мережа «ET 2020») ЄС сприяє обміну досвідом та кращими практиками організації освіти держав-учасниць. Саме в рамках проектів такого співробітництва реалізовувалися завдання з досягнення рівня у 40% охоплених вищою освітою осіб віку старше 30 років, наявності більше ніж у 20% осіб із вищою освітою досвіду іноземних стажувань під час навчання, досягнення рівня працевлаштування осіб із вищою освітою у 82%. Водночас пріоритетом визначається й розбудова ЄС ефективної мережі європейських університетів [10]. Варто додати, що наразі лише програмою «Erasmus+» із фінансуванням у 14,7 мільярдів євро охоплене більше 4 мільйонів європейців для навчання, стажування чи викладання за кордоном [5].

Також ЄС у рамках сприяння визнанню кваліфікацій та дипломів приділяє особливу увагу Європейській мережі інформаційних центрів (ENIC) та національним інформаційним центрам із визнання кваліфікацій (NARIC), із формування спільної системи постійного обміну відомостями у сфері вищої освіти ENIC-NARIC. Система має сприяти спрощеному обміну інформацією з поточних питань міжнародної академічної мобільності та визнанню іноземних кваліфікацій [4]. Зазначена мережа координується не тільки ЄС, але й Радою Європи та ЮНЕСКО, її специфікою є повага до автономії університетів у питаннях визнання іноземних кваліфікацій та сприяння формуванню Європейського посібника з визнання кваліфікацій [13].

Залучення у вказані процеси такої вищезгаданої установи ЄС, як Європейський інститут інновацій та технології, має метою посилення інвестиційної привабливості держав ЄС через заходи з інтеграції їхньої вищої освіти, досліджень та інновацій. Інститут діє на підставі Рішення Ради ЄС 2008/634/CE від 18 липня 2008 та регламенту ЄС 1290/2013 від 11 грудня 2013 р., яким було запроваджене Рамкову програму досліджень та інновацій ЄС «Horizon 2020», він керується рішенням Європейського парламенту та Ради ЄС 1312/2013/UE від 11 грудня 2013 р. [9] тощо.

Також у 2017 р. на саміті в Гетеборзі лідери ЄС закликали посилити взаємодію у сфері освіти, після чого, у грудні 2017 р., Європейська Рада закликала ЄК, Раду ЄС та держави ЄС посилити стратегічне партнерство між установами вищої освіти з тим, щоб до 2024 р. було утворене до двадцяти так званих «Європейських університетів», як хабів для транскордонної та мобільної вищої освіти та взаємного визнання кваліфікацій. Такі Європейські університети пропонується визначати як міжнародні альянси, що стануть вищою школою майбутнього, засобом відтворення та розвитку європейської ідентичності. Такі альянси мають об'єднувати заклади вищої освіти різних держав ЄС, базуватися на довгостроковій стратегії, сфокусованій на «сталості, досконалості та європейських цінностях» [11].

Специфікою Європейських університетів мають стати орієнтовані на студентів академічні програми, доступні для міжуніверситетських кампусів із тим, щоб студентські органи мали самостійно формувати програми підготовки та забезпечувати мобільність навчання на всіх його рівнях. Також концепція передбачає об'єднання викладачів, студентів та зовнішніх партнерів у «міждисциплінарні команди». Станом на 2019 р. в органах ЄС опрацьовується 54 заявки, отримані від 17 потужних університетів спільно із 114 іншими установами вищої освіти з 24 держав ЄС. Фінансування концепції Європейських університетів передбачене у циклі програми «Erasmus» на 2021–2027 роки [11].

Певну роль у формуванні стандартів вищої освіти у праві ЄС грає й діяльність Європейської асоціації установ вищої освіти (EURASHE), що об'єднує університети

прикладних досліджень, університетські коледжі, національні асоціації навчальних закладів. Вона сконцентрована на аспектах розвитку вищої освіти, спрямованої на професійно орієнтоване та прикладне навчання та дослідження, проведення конференцій та тематичних семінарів [7]. Іншою подібною організацією стала вже згадана Європейська асоціація освітнього права та політики, що фінансується в рамках програми «Erasmus+». Ця структура серед іншого готує та поширює освітні модулі для викладачів із питань правового забезпечення освітнього процесу та прав людини [6]. Загальною метою Європейської зони вищої освіти, в рамках якої реалізуються вказані ініціативи, є підвищення мобільності викладачів та студентів і посилення якості й ефективності працевлаштування [8].

У рамках програм фінансування ЄС у сфері вищої освіти особливе значення має програма «Horizon 2020» («Горизонт 2020»), за сім років діяльності якої, з 2014 до 2020 року, було освоєне 60 мільярдів євро, а також приватні інвестиції. Основним завданням програми визначене «поєднання досліджень та інновацій» та забезпечення «світового рівня для європейській науці». Основною перевагою цієї програми в рамках Європейської зони досліджень є мінімізація бюрократичних обмежень наукового пошуку, зокрема й у вищій школі [19].

Отже, право ЄС відображає значущість вищої освіти як для прямого забезпечення свобод руху людей та послуг у Спільному ринку ЄС, так і у рамках загального посилення економічного, соціального та інвестиційного потенціалу Союзу. Хоча компетенції регулювання відносин у сфері вищої освіти в ЄС залишено в суверенних повноваженнях держав-учасниць, наднаціональне регулювання в цій сфері здійснюється у формі рекомендаційних актів ЄС, підкріплених потужним фінансуванням у рамках програм Союзу. При цьому право та практика роботи органів ЄС визначають ключовими напрямками впливу на розвиток вищої освіти підвищення мобільності вищої освіти, сприяння взаємному визнанню кваліфікацій, підтримку конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти, їх модернізації та інновації, посилення практичної спрямованості навчання, його соціальної привабливості й широти охоплення. Водночас основною перевагою підходу ЄС до формування та опрацювання таких стандартів стає можливість їх у край потужної фінансової підтримки з бюджету ЄС. Водночас відображені в актах ЄС заходи часто не відрізняються конкретикою та носять характер декларацій чи засобів програмного регулювання. Перспективи реалізації стандартів ЄС у сфері вищої освіти в Україні мають стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. About Higher Education Policy. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/about-higher-education-policy_en (Last accessed: 14.05.2019).
2. Council Conclusions on the Global Dimension of European Higher Education 2014/C 28/03. *European Union*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52014XG0131\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52014XG0131(01)) (Last accessed: 14.05.2019).
3. Education and Training. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/about-education-and-training-in-the-eu_en (Last accessed: 14.05.2019).
4. ENIC-NARIC Networks. *ENIC-NARIC*. URL: <https://www.enic-naric.net/> (Last accessed: 14.05.2019).
5. Erasmus+. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about_en (Last accessed: 14.05.2019).
6. European Association for Education Law and Policy. *EAELP*. URL: <http://edulaweu.eu/> (Last accessed: 14.05.2019).

7. European Association of Institutions in Higher Education. *EURASHE*. URL: <https://www.eurashe.eu/about/> (Last accessed: 14.05.2019).
8. European Higher Education Area and Bologna Process. *EHEA*. URL: <http://www.ehea.info/> (Last accessed: 14.05.2019).
9. European Institute of Innovation and Technology (EIT). *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:i23030&from=EN> (Last accessed: 14.05.2019).
10. European Policy Cooperation (ET 2020 Framework). *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en (Last accessed: 14.05.2019).
11. European Universities Initiative. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area/european-universities-initiative_en (Last accessed: 14.05.2019).
12. Mobility and Cooperation. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/mobility-and-cooperation_en (Last accessed: 14.05.2019).
13. National Academic Recognition Information Centres. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/national-academic-recognition-information-centres_en (Last accessed: 14.05.2019).
14. On a Renewed EU Agenda for Higher Education. The European Commission's Communication, SWD(2017) 164, 30 May, 2017. *European Commission*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0247&from=EN> (Last accessed: 14.05.2019).
15. On a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training ('ET 2020'): Council Conclusions of 12 May 2009 2009/C 119/02 *European Union*. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN) (Last accessed: 14.05.2019).
16. Recommendation 2001/613/EC on Mobility Within the EU for Students, Persons Undergoing Training, Volunteers, Teachers and Trainers. Summary. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:c11015> (Last accessed: 14.05.2019).
17. Strengthening European Identity through Education and Culture. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, COM(2017) 673, 17 November 2017. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-european-identity-education-culture_en.pdf (Last accessed: 14.05.2019).
18. The Bologna Process: Setting up the European Higher Education Area. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c11088> (Last accessed: 14.05.2019).
19. What is Horizon 2020. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (Last accessed: 14.05.2019).
20. Бабін Б. В. Впровадження Болонського процесу у вищій школі України – проблеми і перспективи : міжнародні програми та національний досвід / Б.В. Бабін, В.О. Кроленко, А.О. Олександрова. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2007. 155 с.
21. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи : монографія / І.В. Артёмов, Г.І. Балюк, В.В. Бунда ; заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с.
22. Полозов Н.А. Правовое регулирование трансъевропейской программы сотрудничества в области высшего образования – ТЕМПУС. *Право и образование*. 2011. № 11. С. 73–79.
23. Сисоева С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. Рівне : Овід, 2012. 352 с.
24. Тихомирова Г.Є. Правове забезпечення надання освітніх послуг в Україні та Європейському Союзу: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2015. № 9-10. С. 148–156.
25. Хоружий Г.Ф. Європейська політика вищої освіти : монографія. Полтава : Диво-світ, 2016. 384 с.